

«Από την έρευνα στη διδασκαλία»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών | Σάββατο 29 Απριλίου 2017

**Βασίλης Πεσμαζόγλου | Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών του
Πανεπιστημίου Πελοποννήσου**

«Οικονομικές πτυχές του σύγχρονου λαϊκισμού»

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Βασίλης Πεσμαζόγλου γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Μαθηματικά και Οικονομικά στις ΗΠΑ (1974) και στην Αγγλία (1978). Στη δεκαετία του 1980 εργάστηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις Βρυξέλλες. Από το 1990 δίδαξε Πολιτική Οικονομία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και στη συνέχεια Πελοποννήσου.

Έχει γράψει ακαδημαϊκά άρθρα κυρίως περί Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, βιβλιοκριτικές, μια συλλογή διηγημάτων και δύο μυθιστορήματα.

Με τη συνεργασία και την οικονομική ενίσχυση

«Από την έρευνα στη διδασκαλία»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών | Σάββατο 29 Απριλίου 2017

Βασίλης Πεσμαζόγλου | Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

«Οικονομικές πτυχές του σύγχρονου λαϊκισμού»

Περίληψη εκπαιδευτικού σεμιναρίου

Πολύς λόγος γίνεται, ιδίως από το 2016, για τον λαϊκισμό, με ιδιαίτερη αναφορά στη Βρετανία (Brexit), στις ΗΠΑ (Trump) αλλά και σε Γαλλία και Ολλανδία. Η εξήγηση του φαινομένου παραπέμπει συνήθως σε ζητήματα ταυτότητας, τρομοκρατίας, μετανάστευσης αλλά έχει και σαφείς οικονομικές διαστάσεις. Οι τελευταίες σχετίζονται με την παγκοσμιοποίηση και τις νέες τεχνολογίες που αποτελούν πηγή οικονομικής ανισότητας και ανασφάλειας για μεγάλη τμήματα του πληθυσμού (τόσο στη Βρετανία όσο και στις ΗΠΑ). Χαρακτηριστικά, γίνεται λόγος για τους «χαμένους της παγκοσμιοποίησης», δηλαδή για κοινωνικές ομάδες που τις τελευταίες δεκαετίες δεν επωφελήθηκαν ή και επλήγησαν από τις ραγδαίες αλλαγές. Πράγματι τα στοιχεία δείχνουν ότι η ανισότητα εντός των χωρών τείνει να μειωθεί (εν αντιθέσει με την ανισότητα ανάμεσα σε χώρες που μειώνεται λόγω της ταχείας ανάπτυξης πολυπληθών φτωχών κρατών όπως η Κίνα, η Ινδία, η Ινδονησία, το Βιετνάμ κ.α.). Η εξέταση της κατανομής της ψήφου υπέρ του Brexit στην Αγγλία πιστοποιεί ότι, πράγματι, ήταν οι περιοχές με σχετική οικονομική δυσπραγία που πείστηκαν από το επιχείρημα της «ανάκτησης της εθνικής κυριαρχίας». Ανάλογα παρατηρήθηκαν και στις ΗΠΑ ως προς την υποστήριξη του D.Trump: τον ψήφισε η «βαθεία Αμερική», η ξεχασμένη και παραγκωνισμένη. Αντίθετα, τόσο στην Αγγλία (λ.χ. Λονδίνο) όσο και στις ΗΠΑ (λ.χ. Ν. Υόρκη) οι οικονομικά ανθηρές περιοχές δεν υπέκυψαν στη σειρά του «αντισυστημικού» λαϊκισμού.

Ενώ η εξήγηση του φαινομένου με οικονομικούς όρους είναι αρκετά σαφής, το τοπίο γίνεται ομιχλώδες ως προς τη χάραξη της «καινούργιας» οικονομικής πολιτικής. Αυτό ισχύει τόσο στην Βρετανία όσο και στις ΗΠΑ. Ένα από τα κοινά σημεία του λαϊκιστικού πολιτικού λόγου σε διάφορες γεωγραφικές συντεταγμένες είναι ο φόβος και η στοχοποίηση του «ξένου»: απόρροια αυτού είναι η αναχαίτιση της μετανάστευσης-ακόμα κι αν, όπως στην περίπτωση της Βρετανίας, υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι αυτή συνολικά ωφελεί την οικονομία. Μια άλλη πτυχή, παραδοσιακά ίδιον του οικονομικού εθνικισμού, είναι ο εμπορικός προστατευτισμός: ο περιορισμός των εισαγωγών, ακόμα κι αν αυτό διαταράσσει διεθνείς δεσμεύσεις και διακυβεύει διεθνείς συνθήκες, οδηγώντας εν τέλει σε συνολική οικονομική ζημιά (λ.χ. αποκοπή Βρετανίας από Ευρωπαϊκή αγορά). Και στις δύο περιπτώσεις βλέπουμε την *πολιτική δυναμική να υποτάσσει την οικονομία*.

Με τη συνεργασία και την οικονομική ενίσχυση

«Από την έρευνα στη διδασκαλία»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών | Σάββατο 29 Απριλίου 2017

Βασίλης Πεσμαζόγλου | Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

«Οικονομικές πτυχές του σύγχρονου λαϊκισμού»

1.Ο όρος «λαϊκισμός» χρησιμοποιείται εδώ και πολλά χρόνια στην πολιτική επιστήμη. Αναφέρεται στην πρακτική να κολακεύεται ο «αγνός λαός» γενικώς και αορίστως, δίχως την απαραίτητη διάκριση ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες ή τάξεις, παρά μόνο με μια νεφελώδη καταγγελία της ελίτ, της άρχουσας τάξης, του κατεστημένου. Η ρητορεία αυτή κατά κανόνα συνδυάζεται με κατηγορίες ενάντια σε ξένους παράγοντες (εταιρείες, κράτη, διεθνείς οργανισμούς): προσφέρονται ως στόχοι, συσπειρώνοντας τον πληθυσμό σε «εθνική» (ενίοτε εθνικιστική) βάση. Εξ ου και ο συναφής όρος «**εθνολαϊκισμός**». Αφθονούν ιστορικά παραδείγματα «λαϊκιστών» ηγετών σε αναπτυσσόμενες χώρες με έντονα προβλήματα φτώχειας και ανισότητας, όπως στη **Λατινική Αμερική** (λ.χ. ο Περόν στην Αργεντινή, που γέννησε τον όρο περονισμός). Αλλά και σε αναπτυγμένες έχει κατά καιρούς ανθίσει σε μια πιο δεξιά εκδοχή (λ.χ. ο Πουζάντ στη Γαλλία, τρόπον τινά πρόδρομος του σημερινού Εθνικού Μετώπου που στρέφεται κατά της πολιτικής ελίτ αλλά και των μεταναστών). Εσχάτως, ο όρος έχει αναβιώσει λόγω της ανόδου κινημάτων που έχουν τέτοιου είδους χαρακτηριστικά, στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ. Ενώ ο λαϊκισμός χρειάζεται ένα δημοκρατικό πλαίσιο για να εκφραστεί, ενίοτε, όταν έρθει στην εξουσία, μπορεί να υπονομεύσει το φιλελεύθερο πολίτευμα.

2.Η **εξήγηση** των σύγχρονων λαϊκιστικών τάσεων επιστρατεύει οικονομικές παραμέτρους. Τονίζεται η αύξηση της **ανισότητας στο εσωτερικό των χωρών** (εν αντιθέσει με τη μείωση της ανισότητας ανάμεσα σε πλούσιες και φτωχές περιοχές της γης, τις τελευταίες δεκαετίες). Δύο βασικοί παράγοντες έχουν συμβάλει σε αυτή την εσωτερική ανισότητα: Α. Η **παγκοσμιοποίηση**. Β. Η ραγδαία **τεχνολογική αλλαγή**. Πράγματι, οι ελεύθερες εισαγωγές φθηνών προϊόντων από αναπτυσσόμενες χώρες χαμηλού εργατικού κόστους περιορίζουν την απασχόληση και συμπιέζουν τις αποδοχές των πιο ανειδίκευτων εργαζομένων στον αναπτυγμένο κόσμο. Παράλληλα, με την τεχνολογική αλλαγή (πληροφορική, ρομποτική), πλήττεται η ίδια κατηγορία παραδοσιακών εργαζομένων με αποτέλεσμα την ανεργία και τη συμπίεση των εισοδημάτων τους. Αυτό σημαίνει ότι οι η οικονομική μεγέθυνση των τελευταίων δεκαετιών δεν ωφέλησε ισομερώς το σύνολο της κοινωνίας: την καρπώθηκαν πρωτίστως οι επιχειρήσεις και οι πλέον ειδικευμένοι εργαζόμενοι. Οι λεγόμενοι «**παραμελημένοι**» της **παγκοσμιοποίησης** αποτέλεσαν συν τω χρόνω μια κοινωνική βάση δυσαρεστημένων ψηφοφόρων που είναι επιρρεπείς να υποστηρίξουν λαϊκιστικές φωνές διαμαρτυρίας. Στην προϊούσα οικονομική ανασφάλεια προστίθεται μια **πολιτισμική** διάσταση: ζητήματα όπως μετανάστευση, θέματα «**ταυτότητας**» και μια διάχυτη νοσταλγία για την παράδοση και μια παρελθούσα εποχή σταθερότητας. Η ανάλυση πρόσφατων εκλογικών συμπεριφορών σε μεγάλες εύπορες χώρες όπως Βρετανία (BREXIT), ΗΠΑ (Τραμπ) κατατείνουν σε μια εξήγηση του λαϊκισμού νέας εσοδείας με βάση τα παραπάνω.

3.Τι γίνεται όμως όταν οι φωνές αυτές παύουν να είναι απλώς έκφραση δυσαρεξίας, αγανάκτησης και καταλήγουν να κερδίζουν τη μάχη της κάλπης; Ενώ η εξήγηση του φαινομένου, με οικονομικούς όρους, είναι σχετικά βατή/συνεκτική, η άσκηση «λαϊκιστικής οικονομικής πολιτικής» βρίθεται από **ασάφειες, αντιφάσεις**. Ενώ ευδοκούν ως αντιπολίτευση, όταν έρθουν στην εξουσία, οι λαϊκιστές ηγέτες έρχονται αντιμέτωποι με την πραγματικότητα – ενδεχομένως και με υπαρξιακή κρίση ταυτότητας. Κάπως γενικά, μπορούμε να τοποθετήσουμε την οικονομική πολιτική τους **με όρους χρόνου και χώρου**: η λαϊκιστική δημαγωγία συνήθως υπόσχεται απλές, γρήγορες, ανέξοδες λύσεις και ρέπει προς το **βραχυπρόθεσμο σε**

Με τη συνεργασία και την οικονομική ενίσχυση

αντίθεση με το μακρόπνοο. Κατά συνέπεια, τρόπον τινά θυσιάζει την ευημερία του μέλλοντος (μη ψηφίζουσες μέλλουσες γενιές) στον βωμό της ικανοποίησης άμεσων αιτημάτων έχοντας ως χρονικό ορίζοντα την επόμενη εκλογική αναμέτρηση (τον λεγόμενο εκλογικό κύκλο). Η **διόγκωση δημοσιονομικών ελλειμμάτων** (και άρα του χρέους) αλλά και η παραμέληση του περιβαλλοντικού κόστους της ανάπτυξης υπακούουν σε αυτήν ακριβώς τη λογική. Ως προς τον χώρο, η στοχοποίηση εξωτερικών «εχθρών» (που ούτε κι αυτοί ψηφίζουν) διευκολύνει την εσωτερική συσπείρωση και οδηγεί στον οικονομικό (κυρίως εμπορικό) **προστατευτισμό**. Η αναχαίτιση των «επιβλαβών» για την οικονομία εισαγωγών να μην ικανοποιεί τους εγχώριους παραγωγούς των εν λόγω προϊόντων (κεφάλαιο και εργασία), αλλά θίγει τους καταναλωτές λόγω αύξησης τιμών. Επιπρόσθετα, σε περίπτωση αντιποίνων (εμπορικού πολέμου) μπορεί να πλήξει τους εξαγωγικούς τομείς της οικονομίας. Αλλά οι αρνητικές αυτές συνέπειες είναι κατά κανόνα πιο δυσδιάκριτες, διάχυτες και έμμεσες, με αποτέλεσμα το πολιτικό κόστος να μην είναι τόσο άμεσο.

4. Έχουμε σήμερα εν εξελίξει δύο είδη «πολιτικής οικονομίας του λαϊκισμού», στη Βρετανία και τις ΗΠΑ, αμφότερα με γενναία δόση **αυτοσχεδιασμού**.

Α. Στη Βρετανία, η ισχνή πλειοψηφία υπέρ τη αποχώρηση από την ΕΕ (51,9%) θέτει την κυβέρνηση μπροστά σε δυσεπίλυτα προβλήματα και διλήμματα. Πώς να συγκεράσει την «επανάκτηση της κυριαρχίας» σε θέματα όπως η **μετανάστευση** και η δικαιοδοσία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, με την απρόσκοπτη πρόσβαση στην **εσωτερική αγορά**; Η πολιτική δυναμική που αναπτύχθηκε με την καμπάνια εξόδου συνηγορεί σε μια ρήξη η οποία, από οικονομικής πλευράς, δεν μοιάζει συνολικά συμφέρουσα. Αλλά τα αρνητικά αποτελέσματα θα γίνουν ορατά κυρίως εκ των υστέρων, φέρνοντας μέλλουσες κυβερνήσεις (και γενιές) προ τετελεσμένου. Ήδη τα υποτιθέμενα δημοσιονομικά οφέλη του BREXIT που θα διοχετεύονταν στο σύστημα υγείας αποδεικνύονται ψεύδος (βλ. συναφές φαινόμενο των fake news)

Β. Στις ΗΠΑ, βοηθώντας του στυλ και των παλινωδιών του νέου Προέδρου, το τοπίο είναι ακόμα ασαφές. Στοιχεία της νέας οικονομικής πολιτικής είναι η μείωση της φορολογίας (για τους πιο πλούσιους) αλλά και η αύξηση των δαπανών (όχι κοινωνικών, αλλά σε υποδομές και ίσως άμυνα). Κάτι τέτοιο θα σημάνει όμως **ελλείμματα** (τα οποία όμως απεχθάνεται ένα μέρος των Ρεπουμπλικάνων) και αύξηση επιτοκίων/\$. Επίσης, διαφαίνεται αλλαγή πλεύσης στο μείζον περιβαλλοντικό ζήτημα των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (προς όφελος σημαντικού λόμπυ). Τέλος, εξαγγέλλεται **εμπορικός προστατευτισμός** ως προς την Κίνα και το Μεξικό, με επιβολή για το τελευταίο ενός ειδικού δασμού για τον επαναπατρισμό θέσεων εργασίας αλλά και τη χρηματοδότηση του περίφημου αντιμεταναστευτικού φράκτη. Τέτοιες πρακτικές κινδυνεύουν να υπονομεύσουν το διεθνές εμπόριο και οργανισμούς όπως ο ΠΟΕ (Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου) και η NAFTA (Βορειοαμερικανική Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών).

5. Και στις δύο παραπάνω περιπτώσεις (όπως και με ευρωσκεπτικιστές: Λεπέν-Γαλλία, Γκρίλιο-Ιταλία) είναι έκδηλη η εναντίωση σε έξωθεν επιβαλλόμενους κανόνες από πολυμερείς οργανισμούς και μια ροπή προς **διμερείς διευθετήσεις**. Καραδοκεί όμως ο κίνδυνος μιας χασοτικής διευθέτησης των παγκόσμιων οικονομικών σχέσεων, που θα πλήξει τη διεθνή οικονομία και την επιτευχθείσα μεταπολεμική ειρήνη. Ιδίως για μικρότερες χώρες, μια τέτοια εξέλιξη προς ένα είδος «ζούγκλας» μπορεί να είναι ιδιαίτερα αρνητική. Πάντως, η χρήση **ΕΕ ως «σάκου του μποξ**» στον οποίο μετατίθεται το πολιτικό κόστος έχει αποτελέσει διαχρονικά πρακτική πολλών Ευρωπαϊκών κυβερνήσεων (και συστημικών). Από την άλλη, ορισμένες διεθνείς συμφωνίες (λ.χ. η Διατλαντική ΤΤΙΡ) που ναυαγούν, ευλόγως είχαν επικριθεί για αδιαφάνεια και ρυθμίσεις υπερβολικά ευνοϊκές για τις πολυεθνικές εταιρείες. Συμπερασματικά, ο λαϊκισμός συχνά επισημαίνει **υπαρκτά προβλήματα**-χωρίς όμως να διαθέτει εποικοδομητικές λύσεις. Υπάρχει όντως ανάγκη αναδιάταξης της παγκοσμιοποίησης και αναμόρφωσης της ΕΕ – αλλά με συντεταγμένο τρόπο, για να αποφευχθεί μια διολίσθηση σε επικίνδυνη εθνική αναδίπλωση.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Με τη συνεργασία και την οικονομική ενίσχυση

(Στα Ελληνικά)

Εταιρεία Σπουδών «Λαϊκισμός σε Ιστορία, τέχνη, πολιτική», Αθήνα 2016

R. Holland: «Το Brexit σε ιστορική προοπτική», Σύγχρονα Θέματα, τ. 136

T. Παππάς: Λαϊκισμός και κρίση στην Ελλάδα, Εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2015

B. Πεσμαζόγλου «BREXIT: Μια επισκόπηση», Σύγχρονα Θέματα, τ. 135.

(Στα Αγγλικά)

TM Andersen et al Economic Policy and the Rise of Populism—It's Not So Simple, EEAG Report, 2017

R. Baldwin (ed.): Brexit beckons, VoxEU, 2016

A. de Bromhead et al «When Britain turned inward» voxeu, 24 March 2017

I. Buruma “Populism for the Rich”, Project Syndicate, 4 Nov. 2016

C. Calhoun: “Brexit Is a Mutiny Against the Cosmopolitan Elite” Huffpost, Jun 28, 2016

S. Dhingra and T. Sampso: Life after BREXIT: What are the UK's Options Outside the European Union?. LSE-CEP, 2016

R. DOBBS ET AL: «POORER THAN THEIR PARENTS? A NEW PERSPECTIVE ON INCOME» INEQUALITY. MCKINSEY GLOBAL INSTITUTE REPORT, JULY 2016

ECONOMIST: “WHAT IS POPULISM?” 19-12-2016

Bill Emmott “Populism Versus Prosperity”, Project Syndicate, 9-3-2017

C. FUEST “2017: THE YEAR OF EUROPEAN POPULISM?”, INTERECONOMICS, JANUARY 2017

Daniel Gros “Is Globalization Really Fueling Populism?”, Project Syndicate, 6-5-2016

M. GUDERJAN (ED.): THE FUTURE OF THE UK: BETWEEN INTERNAL AND EXTERNAL DIVISIONS, CENTRE FOR BRITISH STUDIES, HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN, 2016

D. Rodrik: “No Time for Trade Fundamentalism”, Project Syndicate, October 14, 2016

Kenneth Rogoff “Growing Out of Populism?”, Project Syndicate 7-4-2017

Andrés Velasco “How Economic Populism Works”, Project Syndicate 7-2-2017

M. Wolf : “The tide of globalisation is turning .Trade liberalisation has stalled and one can see a steady rise in protectionist measures”, FT, 6 September 2016